

Nyt og noter

BETRAGTNINGER OVER EN STAK GAMLE STILEHÆFTER.

Af ANNE MADSEN

Der kom en dag et brev til redaktionen fra fru Anne Madsen, Nykøbing M. Brevet gengives i årbogen, fordi omtalen af en »stak stilehæfter« fra et ophold på Hindholm højskole omkring århundredskiftet giver et fint glimt af den intense og brogede oplevelse det må have været at overvære forstander N. P. Jensens foredrag. Anne Madsens beretning viser klart hvilke værdier der gemmer sig i elevopgaver, værdier der via vore arkiver kan komme forskningen til gode.

I året 1901 rejste min moster Marie Frosles fra Vodstrup til Hindholm højskole på Sjælland. Hun var kun 15 år og hørte så absolut til de videbegærlige. Ved et rent tilfælde reddede jeg hendes notat og stilehæfter fra at blive brændt, da hun for nogle år siden flyttede ud på plejehjemmet Strandgården. Hun døde i 1978. Jeg fik lov at tage hæfterne, der var smidt i en dyng, der skulle brændes. Jeg blev meget overrasket, da jeg langt senere giv mig til at læse dem fra en ende af, og nu forstår jeg langt bedre, at så mange af de, der var unge omkring århundredskiftet, var i besiddelse af så stor en almenviden, som jeg mange gange har været forundret over. Her hendes beretning om rejsen derved:

»Klokken fem om morgenen gik damperen« »Lillebælt« fra Nykøbing på Mors. Det var en stjerneklar morgen, men koldt, der var rimfrost. Min fætter, som jeg rejste sammen med, og jeg stod og så Mors forsvinde lidt efter lidt, og derpå gik vi ned i kahytten til vi nåede Glyngøre. Derfra skulle vi med jernbanen gennem Salling til Langå, hvor vi skulle skifte til et andet tog til Aarhus – Skanderborg, Vejle, Fredericia. Der skulle vi af og ned til havnen for at sejle over Lillebælt til Fyn. Her skulle vi igen med jernbanen. Træerne var meget mere grønne der end i Jylland, men der var ellers ikke nær så kønt. Det gik rask gennem Fyn, der blev kun holdt i Odense nogle få minutter og så lige til Nyborg. Derfra skulle vi så igen sejle over Storebælt til Sjælland. Vi kom i land i Korsør, derfra med jernbanen til Slagelse. Der skiltes jeg fra min fætter, og jeg kørte videre til Hyllinge st. Her holdt

en vogn efter mig og så kom jeg til Hindholm mit bestemmelsessted.»

Det var hendes skriftlige beretning om rejsen d. 1. november 1901. Jeg var fuldstændig duperet da jeg blev klar over, hvor omfattende et repertoire de havde været igennem. Der var 6 stilehæfter fyldt med notater fra forstander *N. P. Jensens* foredrag. De er nummererede og daterede, så man kan følge undervisningen fra dag til dag.

Han starter med at fortælle om N. J. Termansen, derefter Frederik d. 8 og hans dronning Karoline Amalie. Dernæst officererne Helgesen, Schleppegrell, Læssøe, Tscherning, Bylow og de Meza, Krogh. – 1838 Thorvaldsen hjem fra Rom, mens yngre billedhuggere som Bissen, Jerichau og Freund endnu er under uddannelse. Maleren Eckersberg hyldes 1839 for sine 50 års virke som kunstner. – Guldalderdigterne. – Himmelbjergstævner. Krigen på Fredericia Vold 1848. Termansen som rigsdagsmand, f.eks. forslag om en soldaterløn på 45 øre om dagen. Københavns befæstning.

Derefter kommer der noget om de islandske sagaer, efterfulgt af beretning om Abraham Lincoln. – Det var alt sammen fra de første 3 uger. Det vil blive alt for kedeligt at blive ved at remse op men her et enkelt eksempel, ordret efter mosters noter:

»Klara Rafael«. 1830 fødtes Mathilde Fibiger (søsteren Ilia fødtes 1817). Hendes barndom og ungdom. Ungdommelige breve til en veninde og til søsteren Anna, lærerinde på Berritsgård på Lolland. Lykelige dage. Hun skriver: »Klara Rafael«, en lille novelle i 12 breve. Den er fuld af fine iagttagelser, vittige og træffende bemærkninger. Grundtanken er, at der i den bestående samfundsorden er så meget der holder kvinder nede, hindrer hendes menneskelige udvikling, hendes personligheds udfoldelse. Hun kræver derfor hendes frigørelse (emancipation), men værger straks mod tanken om, at hun skulle begynde sit liv i mandens stil. Klara Rafael bliver bæreren af denne nye tanke og tror, at den kræver hendes liv helt og forbyder hende f.eks. at indlade sig i virkeligt ægteskab med den mand, hun elsker. Denne lille bog med forord af Heiberg vakte stor opsigt og fremkaldte en hel fejde i 26 bladartikler og en halv snes flyveskrifter.»

Det hørte moster altså allerede i 1902 – og jeg har først hørt og set det i tv-serien om samme emne for et par år siden.

Blandt hendes genfortællinger er »Pigens vadested« og historien om

Gefion – der pløjer Sjælland ud af Sverige samt beretningen om Kirsten Piils kilde.

Blandt diktaterne – Kartoffelen. Plantning af krat – af hensyn til fugle, der kan holde utøj på træer og andre afgrøder i ave. Et stykke handler om træ og metals evner som varmeledere, et andet om samfærdselsmidler – et tredje handler om direkte og indirekte skatter, et fjerde om heste. Jo der har været noget for enhver smag. Et hæfte drejer sig om psykologi og samfundslære. Det har været et højskoleophold med mange spændende oplevelser men det var, så vidt jeg kan se, også på mindst 5 mdr. Nu skal hæfterne anbringes i et egnet arkiv, hvor de kan blive benyttet som studiemateriale af folk med interesse for højskolernes historie.

Anne Madsen

DEN SKOLEHISTORISKE SAMLING PÅ VORDINGBORG STATSSEMINARIUM

Af J. E. BIERING-SØRENSEN

Redaktionen har bedt J. E. Biering-Sørensen berette om den skolehistoriske samling, der er oprettet ved Vordingborg Statsseminarium.

Formålet er at indsamle skolebøger, materiale og skoleinventar for herigennem at kunne belyse skolens arbejdsvilkår under skiftende love og administrative bestemmelser gennem tiderne især i den sydlige del af Sjælland samt Lolland, Falster og Møn med omliggende øer.

Samlingen blev officielt åbnet den 22. september 1972. Starten på den var et enkelt skolebord fra egnen indkøbt på et loppemarked i byen. Hurtigt herefter blev den ved gave forøget med en større samling fra den nu nedlagte Svinø skole, hvor selv den gamle tavle og petroleumslampe fra den lille skolestue var bevaret. De var i en miserabel forfatning, men på dem og adskillige andre effekter, herunder skoleborde, har pedelassistent Kjeld Johansen udført et fint restaureringsarbejde.

Efter at have indrykket en annonce i de lokale dagblade modtog se-

minariet mange skolebøger samt pennalhuse og penneskafter og en del prægtige anskuelsesbilleder fra første halvdel af dette århundrede efter at det Sthyrke cirkulære var kommet, karakterbøger og meget mere fra privatpersoner og gamle lærere. Ikke mindst fik samlingen nogle gamle håndarbejder udførte i skolen, som er morsomme at se.

Fra fattigpædagogikkens glansperiode har samlingen en række af de tavler, som blev brugt til den indbyrdes undervisning, som heldigvis ikke holdt sig i den form i skolelivet. Det er sjældenheder, som giver et godt indtryk af den tids modetanker hos ikke folkelige pædagoger.

Da tidligere overlærer L. Tambour fejrede sit 50-årsjubilæum som dimittend fra det daværende Vordingborg Seminarium forærede han en håndskreven facitliste til Cramers regnebog- indbundet i det fineste stadsstuetapet- og allerede i september samme år var samlingen så heldig at modtage Hans Christian Cramers regnebog trykt i Viborg 1806 fra inspektør Sylvest, Holbæk seminarium.

En ganske udsædvanlig udvidelse af samlingen har vi tilgode, idet den tidligere folkeskolelærer Karen Margrethe Nielsen testamentarisk har bestemt, at skolestuen fra den forlængst nedlagte Sprove forskole på Møn med alt inventar lige til træskohylder, kakkellovn og så videre skal overdrages samlingen ved hendes død. Sprove forskole blev opført i 1925, og alt har hun pietetsfyldt passet og ladet stå urørt, sådan at vi her får et helt pålideligt billede af mønske forskoleforhold omkring 1930.

Den sidste større gave er skænket af Vordingborg kommune i 1980 i forbindelse med nedlæggelsen af den gamle byskole Masnedsund skole, som for en række år siden var seminariets øvelsesskole.

Alt indsamlet materiale bliver katalogiseret på særlige kartoteks-kort, sådan at det kan benyttes af de lærerstuderende, Danmarks Lærerhøjskole, folkeskole- og seminarielærere og andre interesserede. Ikke mindst er vi glade for de ikke få besøg af elever fra folkeskolen, der sammen med deres lærer kan få godt udbytte af at bese samlingen.

Der er også mulighed for egentlige studier på samlingen, som flere har benyttet sig af. Blandt andet har studielektor Per Thaysen sammen med et liniehold udarbejdet en god rapport om 30-ernes religionsundervisning, herunder Bentzen-Kaperstriden med to breve fra samlingen fra skolebogsforfatteren Emil Nielsen til professor Bentzen som den primære inspiration.

Samlingen er placeret i seminariets hovedbygning i et tidligere

dansklokale, men på grund af de mange gaver disponerer den også over et stort depotrum under seminariets nye bygninger. Vi ville gerne finde sammenhængende og bedre sikrede lokaler, men har desværre ikke for øjeblikket mulighed derfor. Fælles lokaler ville give bedre studiemuligheder og gøre det nemmere for den besøgende at orientere sig. Ved etableringen udførte seminarieadjunkt Erik Hvid Petersen et stort arbejde, som senere er ført videre af de lærerstuderende, der har arbejdet som biblioteksmedarbejdere på seminariet.

Da der ikke er særlig bevilling til samlingen, kan vi ikke yde egentlig biblioteksassistance til brugerne, men i hvert fald sørge for på nogenlunde forsvarlig måde at opbevare disse vigtige kulturminde for eftertiden.

Sammen med skolebogscentralen på seminariet administreres samlingen af det fælles biblioteksudvalg for institutionen og efter at seminariet nu har fået fast bibliotekarordning håber vi på at samlingen må blive endnu mere kendt og udnyttet.

TIL MUSEUMSINDVIELSE I FLAKKEBJERG

Sidste år bragte Nyt og noter meddelelse om arbejdet med at starte et forskolemuseum i Flakkebjerg. Redaktionen har modtaget en beretning fra lærer Karl Rønne der var til stede ved indvielsen i år.

Lidt tilbagetrukket fra vejen, men dog næsten nabo til landsbykirken, ligger Flakkebjerg forskole opført 1910, nedlagt 1962 og indviet som museum d. 13. juni 1981. Her stod den gamle lærerinde Ingeborg Nielsen atter engang på katederet, hvorfra hun gennem 47 år fra 1915 til skolens nedlæggelse har undervist skoledistriktets småbørn i skolens begyndelsesgrunde.

Hun blev boende på skolen i 1962, men hængede om den gamle skolestue, som ved hendes afgang stod næsten uforandret fra hendes tiltrædelse. Også boligen og »udenomsbekvemmelighederne« var næsten urørt, da hun i 1979 måtte flytte på plejehjem.

En kreds under ledelse af lærer Christen Nicolaisen gik straks i gang med at sikre det enestående skolemiljø for fremtiden, og det er nu lykkedes med stor nænsomhed også at indfange noget af den gamle stemning fra forskolen. Hashøj kommune stillede det beskedne skolehus til rådighed for museumsforeningen, så det kunne åbnes som en

skånsomt restaurert ramme om svundne tiders rørende nøjsomhed.

Man håber yderligere at udbygge museet med minder fra omegnens skoler, men allerede nu er det værd at aflægge et besøg i forskolen i gamle Flakkebjerg by, Gimlingevej 2.

Karl Rønne.

NORSK SELSKAB FOR SKOLEHISTORIE

Også i Norge findes siden 1977 et selskab for skolehistorie. Vi har bedt om nærmere oplysninger om selskabets opgaver.

Selskapet for norsk skolehistorie, stiftet høsten 1977, har til formål å styrke kjennskapet til norsk skole- og utdanningshistorie ved

»å stimulere til historisk forskning og meningsutveksling om norsk skoleutvikling i nasjonal og internasjonal sammenheng,

å oppmuntre til innsamling, bevaring og registrering av skolehistorisk materiale,

å virke for publisering av arbeider innenfor norsk skole- og utdanningshistorie,

å arbeide for at skolens utvikling får en rimelig plass i historieopplæringen,

å gå inn for å fremme skolehistorien som disiplin i den pedagogiske utdanningen« (Vedtekter, § 1).

Selskapet tar for øvrig sikte på å skape et fagmiljø for skolehistorisk interesserte. Det har holdt foredragsmøter om lese- og skriveopplæringen i Norge og i andre nordiske land *før* og *etter* skoleforordningen på 1700-tallet, om synspunkter på norsk skolepolitikk i det 19. århundre, om å ha vært og om å være lærer i Norge, om studier og forskning i pedagogikk i etterkrigstiden, om etterkrigstidens skolepolitikk og skoleutvikling i internasjonalt lys.

Selskapet har satt i gang et prosjekt med medvirkning fra lærerorganisasjonene for innsamling av pedagogiske erindringer fra eldre lærere.

Det har tatt initiativ til å få utgitt flere skolehistoriske aktstykker, først og fremst eldre skolelover.

Det tar sikte på et seminar om skolehistorien i lærerutdanningen.

Det arbeider med planer om en årbok for Selskapet.

Medlemmer av Selskapet kan være enkeltpersoner, foreninger, institusjoner o.l. Selskapets adresse er: Norsk pedagogisk studiesamling, Bankplassen 3, Oslo 1.

Selskapets formann er for tiden dosent Hans-Jørgen Dokka.

Tønnes Sirevåg. (sekr.)

SAMLING AF UNDERVISNINGSBILLEDER I DUISBURG

I 1973 oprettede professor dr. Reinhard Stach ved Duisburg Universitet en samling af undervisningsbilleder for at sikre et kildemateriale til skolens og undervisningens historie.

I de forløbne år har professor Stach ved gave, køb og udveksling med de yderst få skolemuseer, der er tilbage, fået forøget samlingen, så den i dag omfatter op mod 2000 undervisningsbilleder og er enestående i den tyske forbundsrepublik.

Billederne registreres med alle de oplysninger, det er muligt at skaffe om forlag, skolefag, kunstner, trykkeri, eventuelle lærervejledninger og anmeldelser.

Hovedkortene forsynes med et farvefoto af undervisningsbillederne og ordnes efter forlag i et kartotek. Derudover udarbejdes der kartoteker ordnet efter skolefag og efter kunstner.

Samtidig har man lavet et »diatek« med farvedias af de enkelte billeder.

I 1980 lavede professor Stach en udstilling i Dresdner Bank i Duisburg af et udvalg af samlingen, og i 1982 har man planlagt en udstilling i Bremen og Duisburg om Afrika i undervisningsplancher.

Danmarks Pædagogiske Bibliotek, der har en – vist enestående i verden – samling af o. 12.000 undervisningsbilleder¹ har fået en nær kontakt til professor Stach, hvis nærmeste medarbejder, dr. Johannes Bernhauser, har besøgt DPB. Resultatet af denne kontakt er blevet, at de to institutioner har udvekslet fotokopier af gamle kataloger, der er af betydning for datering af billederne og har truffet en aftale om, når DPB's registrering er afsluttet, at udveksle dubletter.

Robert Hellner

¹ Se Inge-Birgit Thuesen: Anskuelsesbilleder. En orientering om billedsamlingen på Danmarks Pædagogiske Bibliotek. I Årbog for Dansk Skolehistorie. 14. årg. 1980, s. 87-100.

Institut for Dansk Skolehistorie

De fastansatte medarbejdere har i år været mag. art. *Ingrid Markussen* og dr. pæd. *Vagn Skovgaard-Petersen*. Instituttets kontorfunktioner er blevet varetaget af assistent *Margit Jørgensen*, under en længere sygdomsperiode dog af hendes vikar, *Lissa Christensen*.

Som seniorstipendiat er tilknyttet cand. mag. *Hanne Engberg*; stipendiet har været i bero siden efteråret 1979 på grund af HEs medlemskab af Folketinget. Stipendiaterne *Vagn Hansen* og *Jørgen Ask Pedersen*, der har stipendier indtil 31. juli 1981, er ved at færdiggøre deres skriftlige behandlinger af henholdsvis den danske købstadskoles udvikling i første halvdel af indeværende århundrede og af samspillet mellem islandsk og dansk skolevæsen i første halvdel af forrige århundrede. Cand. mag. *Kaare Ulrich Jessen* arbejder som stipendiat med en undersøgelse af den vestjyske skoleordning, der fra ca. 1830 indtil midten af dette århundrede var karakteriseret ved en nær forbindelse mellem skolen og de lokale erhvervsbehov.

I efteråret 1980 kunne DLH opslå en adjunkt/lektorstilling ledig ved Instituttet. Der indkom 12 ansøgninger. Bedømmelsesudvalget (Mogens Nielsen, Erik Nørr og Skovgaard-Petersen) har i forsommeren afgivet indstilling, men i skrivende studn er den endelige afgørelse ikke truffet.

Instituttets undervisning har i læseåret 1980/81 omfattet et kursus i den danske skoles udvikling og aktuelle situation, afsluttet med eksamen for ca. 25 studerende. Dertil kommer individuel vejledning af speciale- og licentiatstuderende.

Ingrid Markussen og *Vagn Skovgaard-Petersen* har i fællesskab udarbejdet rapporten »Læseindlæring og læsebehov i Danmark ca. 1550 – ca. 1850«, 60 tryksider, som det danske bidrag til behandlingen af læseudviklingen i Norden på 18. nordiske historikermøde 10.–15. august 1981 i Jyväskylä i Finland. Begge de danske rapportører deltog i mødet. *Ingrid Markussen* har desuden deltaget i et nordisk symposium i Göteborg om »Problemer, metoder og samarbejde i uddannelseshistorisk forskning«; hendes indlæg her om »Uddannelsessystemets

struktur og arbejdslivets organisation« er under trykning. Til den festschrift, der udsendes i forbindelse med DLHs 125 års jubilæum har IM skrevet artiklen »Uddannelseshistorisk forskning – nogle udviklingslinier«. Dertil kommer flere anmeldelser og biografier til Dansk biografisk Leksikon. *Vagn Skovgaard-Petersen* har – foruden anmeldelser og bibliografier – skrevet artiklen »Med en billedbog i hånden. Om indførelsen af analytisk billed- og tekstgennemgang i historieundervisningen i 1930'erne«, trykt i »Historie og undervisning. Festschrift til Kjeld Winding«, s. 163–180. I maj 1981 udkom et uddannelseshistorisk temahæfte af *Scandinavian Journal of History* med bl.a. Sk-Ps artikel »Towards an Education Policy in Denmark. Danish Education Planning in the nineteen forties«, s. 55–76.

Det har været et arbejdsrigt år med mange opgaver, herunder også talrige forespørgsler og andre henvendelser fra både ind- og udland. Medarbejderne ser frem til, at den ledige 3. stilling bliver besat!

Vagn Skovgaard-Petersen

Selskabet for Dansk Skolehistorie

Holdt i 1980 sit årsmøde med generalforsamling den 15. november i Horsens, på handelsskolen. Lektor *Flemming Lind Hansen* holdt et fængslende foredrag om »Handelsundervisning i Danmark – linier i dens udvikling«, og handelsskolens forstander, *Henning Bech Frandsen* gav derefter en aktuel status over »Handelsskolens placering i uddannelsessystemet« – med efterfølgende rundvisning på skolen. Ved generalforsamlingen genvalgte Robert Hellner, Grethe Ilsøe, Ove H. Nielsen og Viggo Witt-Hansen, medens Christian Friis-Damgaard, der ikke ønskede genvalg, blev afløst af stipendiat Vagn Hansen. Styrelsen har derefter konstitueret sig med overbibliotekar Robert Hellner som kasserer, stipendiat Vagn Hansen som sekretær, lektor Ingrid Markussen som redaktør, amtskonsulent Viggo Witt-Hansen som næstformand og undertegnede som formand.

Selskabet har udsendt *årbogen 1980* på 162 sider, red. af Ingrid Markussen. Foruden en fyldig omtale af skolehistorisk litteratur og oversigten over årets skolebegivenheder rummede den fem vægtige artikler, deriblandt H. K. Kristensens skildring af en vestjysk lærerkreds gennem 100 år og F. J. Borgbjergs beretning om sin afgang som undervisningsminister i 1935. Selskabet har fra Humanistisk Forskningsråd modtaget tilskud på 15.000 kr. til udgivelsen.

Styrelsen har i årets løb arbejdet med spørgsmål om indsamling af repræsentative elevarbejder, indsamling af billeder fra skolens hverdag og om udgivelse af endnu en mappe anskuelsesbilleder. I et samarbejde med Selskabet for Norsk Skolehistorie forberedes et seminar om den pædagogiske histories plads i læreruddannelsen.

Karl Rønne har repræsenteret Selskabet ved indvielsen af Skolemuseet i Flakkebjerg i juni 1981. *Roar Skovmand* og undertegnede er på Selskabets vegne indtrådt i repræsentantskabet for Grundtvig-jubilæet 1983.

Vagn Skovgaard-Petersen.